

ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

**ԶԳԱՑԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ
ՄԵՂԱՆՉԵԼՈՎ**

**ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ «ՆԱՄԱԿԱՆԻ»ԻՆ
ՔՆՆԱԿԱՆ ՄՕՏԵՑՈՒՄԻ ՓՈՐՁ ՄԸ**

•

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ,
ՎԱԶԳԷՆ ԱՅԳՈՒՆԻԻ, ՎԱՀԷ-ՎԱՀԵԱՆԻ
ԵՒ ՄԵԹՐ ՇԱԽԱՐՇ ՍԵՒՅՕՆՔԵԱՆԻ

ՓԱՐԻՉ, 1996

**ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍՔ
ՆԵՐԿԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ**

Վաճան թէքէեանի Նամականիին յատկացուած ուսումնասիրութեան ներկայ փորձը 1985ին հրապարակուեցաւ շատ սահմանափակ թիւով - 50 օրինակ միայն -, լուսատիպ գրքոյկի ձևով: Այսօր հրատարակութեան կը տրուի ան, էականին մէջ անփոփոխ, բայց կարգ մը ամբողջացումներու յաւելումով:

Ատենին, այդ գրքոյկէն օրինակներ տրամադրուեցան մեր գլխաւոր մատենադարաններուն, և ծանօթ գրողներու, մտաւորականներու և մամուլի օրկաններու, որպէսզի անոնք տային իրենց տեսակէտները՝ ո՛չ միայն թէքէեանի

Նամականիին, այլ նաև ու մասնաւորաբար ուսումնասիրութեան մէջ պարզուող երևոյթին մասին:

Յանդորրութիւն խղճի՝ ասիկա ձև մըն էր հանրային դատաստանին յանձնելու քննադատական այս փորձը: Չորս անձեր միայն պատասխանեցին մեր դիմումին,– Անդրանիկ Անդրէասեան, Վազգէն Այգունի, Վահէ–Վահեան և Շաւարշ Աւօնփեան, որոնց նամակները կը տրուին գրքին վերջաւորութեան, իրենց ժամանակագրական կարգով: Կ'ուզենք ուշադրութեան յանձնել կէտ մը այս առթիւ,– եթէ վերջին երեքը աչքերու առաջ ունէին ուսումնասիրութեան պատճէնը, որով ի վիճակի էին յստակ գաղափար մը կազմելու այս մասին, այսուհանդերձ Անդրանիկ Անդրէասեան ստացած էր միայն «Յառաջաբանը», որով կարող չէր տեսնելու ուսումնասիրութեան լրիւ մանրամասնութիւնները: Մենք կը նկատէինք թէ «Յառաջաբան»ն ալ բաւարար ըլլալու էր՝ Անդրանիկ Անդրէասեանը մղելու փաստերը տեսնել, արտայայտուել և վերջանական վճիռ արձակելէ առաջ, եթէ կը հաւատար մեր խօսքին: Աւելի հեռուն կը տրուի բացատրութիւն մըն ալ, թէ ինչո՞ւ շարժեր էինք այդպէս: Նախապատիւ համարեր էինք իրեն դիմել, ուրիշներու, և այդ ալ սրտահաբար, գրքոյկներ ուղարկելէ շատ առաջ: Չորս նամակներու թուականները կուտան փաստը թէ առաջին հերթին դիմեր էինք իրեն:

Իր դիրքորոշումը կը հիմնուէր «Յառաջաբան»ի ամփոփ մատնանշումներուն վրայ, և ուրեմն իր նամակը կը հանդիսանար հակազդեցութիւն մը այդ յառաջաբանին և ոչ թէ գնահատումը ուսումնասիրութեան: Իր պատասխանը եղաւ անվերապահ պաշտպանութիւնը Աւետիս Սանճեանի: Որով հարկ տեսանք իր նամակին կցել մեր պատասխանը ցոյց տալու համար իր սխալ մեկնակէտը:

Այսօր, աւելի մեծ թիւով ընթերցողներու դատաստանին յանձնելով այս թղթածրարը, հեղինակը կը յուսայ թէ ի գուր չեն վատնուած իր ջանքերը, և թէ իր կատարած ուղղումներն ու պրպտումներուն արդիւնքները օգտակար կը հանդիսանան օր մը, և կը նպաստեն հաւանական վերականգնումի ջանքերու, եթէ երբեք վերահրատարակուի «Նամականի»ն:

Որքան ալ կրկներկոյթի մը նման հեռաւոր ու անհաս ըլլայ այդ յոյսը, ան չի դադրիր յոյս ըլլալէ:

Ն.Թ.

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Վահան Թէքէեանի ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ, Թէքէեան Մշակութային Միութեան Միացեալ Նահանգներու և Քանադայի Կեդրոնական Վարչութեան նախաձեռնութեամբ 1983ին հրատարակուեցաւ (Ապրիլ Հրատարակչատուն, Լոս Անճելըս) բանաստեղծին Նամականին (1) կազմուած, իմբագրուած և ծանօթագրուած՝ փրոֆեսոր Աւետիս Գ. Սանճեանի կողմէ, վարիչ-տնօրէն՝ Գալիֆոռնիոյ համալսարանի Լոս Անճելըսի մասնաճիւղի Գ. Նարեկացիի անուան հայագիտական ամպիոնի:

Արտասահմանի ներկայ իրադրութեան մէջ դէպք կը հանդիսանար նման ստուարածաւալ - շուրջ 710 էջ -

---

հատորի մը հրատարակութիւնը, նիւթական նկատումներէ անդին, այն հիմնական պատճառով որ համադրուած էին մեծ բանաստեղծին նամակները համապարփակ ձևով: Մանր աշխատանք մը անկասկած՝ համադրումը ցիրուցան նամակներու, որ հիմնական սկիզբ մը կը կազմէ յետագայ ամբողջացումի մը հեռանկարով: Այսպէս, առաջին անգամ ըլլալով, բանաստեղծը ամենայն մտերմութեամբ կը բանար իր սիրտը:

Դէպքը ա՛յս էր:

Վահան Թէքէեան կը խօսէր: Արդէն ի՞նչ է նամակը, եթէ ոչ լուռ խօսակցութիւն մը, զոր ամէն ընթերցող կ'ընկալէ ներքին, հոգեկան արձագանգով, ժամանակին մէջ բիւրեղացած ձայնը միշտ պատկանելով իրեն, բանաստեղծին: Մանաւանդ որ հատորին հրատարակութեան յաջորդեց մամուլի մէջ երևումը դրուատալից այնպիսի գրութեանց, որոնք բացարձակ եզրերով արտայայտուելով և չափաւորութեան ամէն լուսանցք անտեսելով, կը ջանային հաստատել անթերի բնոյթը իրագործուած հրատարակութեան:

Տպաւորութեանը տակ բուն դէպքին - համադրումը Վ. Թէքէեանի նամակներուն - և այս տարածուած կարծիքին, չէինք կրնար մասնակից չըլլալ այս փառապատկումին, և հատորը կարգալէ առաջ արդէն խանդավա՛ռ, մեր նախատեսած գրութիւնը մեր մտքին մէջ վերնագրեր էինք - Վահան Թէքէեան կը խօսի... Կը թուէր այնպէս որ նամակները կարգալով, պիտի լսէի անոր ձայնը, իր մահուընէն շուրջ քառասուն տարիներ ետք:

Այս կէտին շուրջ չէի սխալած. ես լսեցի Թէքէեանի ձայնը այն բոլոր վայրերէն, ուրկէ անցած էր ան, և

նամակներ գրած՝ իրեն ծանօթ հասցեներու: Ո՛չ միայն կը լսէի իր ձայնը, այլ նաև կը յաջողէի ստեղծել իւրաքանչիւր նամակի, կամ նամակներու շարքի մը յատուկ, միջավայրին մթնոլորտը: Ասիկա ընելու համար ուրիշ կերպ չկար: մեղանչեցի զգացականութեամբ: Ինծի կը թուէր թէքէեանի նամակներուն պատասխանն ալ կարողալ ըսել կ'ուզեմ՝ նամակները կը կազմէին հրաշալի երկխօսութիւն մը, որ սակայն էսպէս մենախօսութիւն մըն էր:

Մենախօսութիւնը՝ ողբերգական կերպարին...

Այս հիացական տրամադրութիւնը սակայն չուշացաւ վերածուելու անհանգստացնող հիասթափութեան մը, որ սկիզբ առաւ ընթերցումի առաջին պահէն, և գոյատևեց խորանալով մինչև յետին վերջակէտը այս հատորին, երբ պարզուեցաւ ուրիշ երևոյթ մը, - շփոթեցուցիչ անփութութիւնը, որով հեղինակն ու իր գործակիցները վերաբերուէին այս ժառանգութեան հետ, զայն նկատելով գրական թողօն մը անո՛հր:

Կը պարզուէր այսպիսի երևոյթ մը.

- Նամակներու անբարեխիղճ արտագրում,
- Օտար բառերու անճիշդ թարգմանութիւն,
- Պակասաւոր ու յաճախ անգոյ բացատրութիւններ,
- Աղիտայի միջամտութիւններ,
- Սխալներու անհանդուրժելի առատութիւն,
- Աղճատ հայերէն, ինչ կը վերաբերի յատկապէս Նամականիի ներածութեան:

Ուզեցինք ցուցակագրել սխալները, ասոնց իմաստը - ցուցակագրական կարգով - վերականգնելու համար. կարելի չեղաւ, ո՛չ միայն անոր համար որ ցանկը շատ երկար պիտի ըլլար, այլ նաև ուրիշ պատճառով մը, - ինչպէ՞ս

կարելի էր ցուցակագրել սխալ արտագրուած և ուրեմն սխալ թարգմանուած նախադասութիւններ կամ պարբերութիւններ ամբողջ, հարազատ պատճէնն ու համապատասխան թարգմանութիւնը, մանաւանդ որ, ինչպէս կը խոստովանի իմ բազրոց հեղինակը, միջամտութիւններ էին գործուած պատճէններու վրայ: Թէ ի՞նչ իրաւունքով...

Պէտք է ընդունիլ թէ մեր տրամադրութեան տակ չունէինք և չէինք կրնար ունենալ պատճէններ, բաղդատականներով ստուգելու համար անոնց տառին ու ոգիին պահպանումը, յարգումը: Ի յառաջագունէ, գիտակցութիւնը թէ իրեն յանձնուած էր ոչ սովորական ժառանգութիւն մը, հեղինակը մղելու էր հիմնական և լուրջ բծախնդրութիւն մը ցուցաբերելու հանդէպ գործին, որովհետև իրեն միայն վստահուած էր (2) առաքելութիւն մը՝ մատչելու այդ ժառանգութեան, և զայն ներկայացնելու բոլոր ժամանակներու ընթերցող հասարակութեան: Մէկ կողմէ, «Յանձնարարողին», ու աւելի հեռուն՝ ընթերցողներու, և միւս կողմէ «Յանձնակատարին» միջև վստահութեան յարգումի - անգի՛ր - պայմանագրութիւն մը կար, որ յարգուելու էր. ժառանգութեան հետ իրեն կը յանձնուէր ներկայի ու գալիքի, և դեռ գալիքի՛ ընթերցողներուն ալ վստահութիւնը:

Վստահութեան հարց՝ ըսինք...

Այնուհետև կը մնար գիտնալ թէ ձեռագիրը հրատարակելու որոշումը առնելէ առաջ, բացի հեղինակէն ու մասնակիորէն իր գործակիցներէն, ընթերցումի որևէ մարմին կամ ձեռնհաս անհատ կարդացած էր զայն, և կամ առ նուազն հարևանցի ակնարկ մը շնորհած էր անոր,

այդքան սխալներով հանդերձ գործը հրատարակութեան արժանի հռչակելու համար: Երկրորդ հարցումը՝ հատորին հրատարակութենէն ետք ուէ մէկը ձանձրոյթն առա՞ծ էր զայն իր ամբողջութեան մէջ կարգալու, տարագելէ առաջ անգերազանցելի գնահատականներ...

Երևոյթը կը մնայ գերազանցապէս անիմաստ. արտասահմանի մեր ներկայ իրադրութեան այնքան ժլատ պայմաններուն մէջ հասած ենք երանելի՝ հանգրուանի, ցուցադրելով հարստութեան արտաքին բացայայտ նշաններ: Տխուր խրախճանք. բանաստեղծին անունը կրող միութեան Հայկաչէն Ուզունեան գրական մրցանակը ևս կը յատկացուի գրքի մը, որ ուղիղ գծով՝ անարգանք մըն է այդ բանաստեղծին յիշատակին ու վաստակին: Այս խրախճանքին Հալէպէն կը մասնակցի յապաղած կոչնական մը ևս, և կը պուռայ Շահան Շահնուրի ականջին.՝ Տարոսը՝ մէ՛ր Շահնուրին, տարոսը՝ մէ՛ր Շահնուրին, ենթադրելով թէ պսակած ենք արդէն Վահան Թէքէեանը, և շարունակուելու է ողբերգական զաւեշտը: Կ'երևի, ուր որ է, տեղ մը, դաւ մըն ալ Շահան Շահնուրի գլխուն կը նիւթուի, յետ մահո՛ւ, Թէքէեանի նման. տարոսը՝ մէ՛ր Շահնուրին (3):

Այս հանգրուանին վրայ ծագեցաւ խղճմտանքի հարց մը. ի տես այսքան այլազան ու այսքան ծանր սխալներու՝ մեզի կը մնար կա՞մ լուել և կամ հրապարակաւ մատնանշել անբարեխիղճ մօտեցումը հանդէպ՝ Վահան Թէքէեանի գրական թանկագին ժառանգութեան մէկ մասը կազմող այս նամակներուն: Պարզ էր. մեղսակից լուութիւնը դասալքութիւն մըն էր: Եւ փոխանակ դրուատական յօդուածի մը, փորձեցինք վերականգնումի աշխատանք մը տանիլ և պատասխանատուներու մօտ դիմում կատարեցինք, վերա-

հրատարակութեան մը խոստումին դիմաց ստանձնելու համար սրբագրութիւնը գրքին: Պաշտօնական դիմումը սակայն արժանացաւ պաշտօնական լուրթեան: Այնուհետև մեզի կը մնար հանրութեան ու մասնաւորաբար ընթերցող հասարակութեան սեփականութիւնը դարձնել վերականգնումի ջանքերուն արդիւնքը՝ ներկայ ուսումնասիրութիւնը, որ բանաստեղծին հանդէպ անխարդախ սէրէ կը բխէր բացառաբար:

Այս ուսումնասիրութեան սահմաններէն դուրս կը մնային գրքին հրատարակութեան առնչուող կարգ մը երևոյթներ, որոնք գրական աշխարհին պատկանելով հանդերձ, ուղղակի աղերս մը չունէին գրական, բանասիրական և լեզուական հարցերու հետ:
